

medsebojnim stikom. Udeležilo se ga je okrog 60 poslušalcev, zgodovinarjev z mariborske univerze, iz muzejev in arhiva.

Z referati so nastopili Vladislav Št'astný: Vloga kulture v razvoju češkega narodnega gibanja v drugi polovici 19. stoletja, Vasilij Melik: Kulturno-politična gibanja pri Slovencih v drugi polovici 19. stoletja, Miroslav Šesták: Vloga kulture pri oblikovanju češke buržoazne politike v prvi polovici 19. stoletja do 50-tih let, Hrvoje Matković: Idejna in politična orientacija Svetozarja Pribičevića na koncu 19. stoletja, Jasna Fischer: Medsebojni vplivi kulturno-političnih gibanj delavskih izobraževalnih društev, posebej tiskarjev, Gane Todórovski: Boj za makedonsko nacijo v 19. stoletju (kulturno-politični pregled), Eva Holz: Češki uradniki na Slovenskem, Orde Ivanoski: Makedonija v zgodovinah Srbov in Bolgarov Konstantina Jirečka, Vinko Rajšp: Vpliv češkega mišljenja na slovensko taborsko gibanje, Josef Harna: Češka kultura in politika in prvi svetovni vojni, Tünde Polomik: Prispevek k vlogi Čehov pri oblikovanju glasbeno-kulturnega življenja Bosne in Hercegovine za časa avstro-ogrške uprave 1878—1918, Blaže Ristovski: Štur in Misirkov (kulturno nacionalne vzporednice med Makedonci in Slovaki), Roman Holec: Gospodarska prosveta v letih 1848—1918 kot del kulturno-političnega gibanja Slovakov, dr. Dragutin Pavličević: K hrvaško-slovaškemu odnosom v drugi polovici 19. stoletja, Jaroslav Pánek: Ludvik Kuba in njegov pomen pri kulturnih stikih med Čehi in Jugoslavlani, Lojze Penič: Boj za severno mejo v okvirih kulturno-političnega gibanja 1918—1919, Ibrahim Kemura: Vloga društva Gajret v kulturno-prosvetnem življenju bosanskohercegovskih Muslimanov do 1918, Perko Vojinović: Črnogorska inteligenca in ideja slovanske vzajemnosti, Danica Petrović: Srbsko narodno gledališče v Novem Sadu v prvem desetletju, France Kresal: Vpliv kulturno-političnega razvoja na odnos države do delavskega vprašanja, Michal Eliáš: Vloga slovaške Matice v slovaškem življenju in v razvoju slovaško-jugoslovanskih stikov, Nenad Urić: Češka in slovaška pomoč Srbiji v prvi balkanski vojni. V celoti je bilo 22 referatov in 17 diskusijskih prispevkov.

Udeležence zasedanja sta sprejela rektor mariborske univerze Lojze Križman in predsednik zbora občin Maribora Pavle Leban. Udeleženci so si pod vodstvom prof. Sergeja Vrišerja ogledali staro mariborsko mestno jedro, v četrtek 13. oktobra pa so bili na strokovni ekskurziji Kidričevo, Ptujška gora, Ptuj, Ormož, Jeruzalem, Ljutomer, Radenci, Zavrh.

Dne 12. oktobra 1988 je bilo interno zasedanje komisije. Prisotni člani češkoslovaške in jugoslovanske sekcije so ocenili znanstveni del 22. zasedanja komisije kot zelo uspešen. Prebrani referati so bili na znanstveni ravni. Referenti in diskutanti so se skoncentrirali na osnovne probleme proučevanja vloge kulture v zgodovini narodov Češkoslovaške in Jugoslavije. Pozornost je bila prav tako posvečena metodološkim in terminološkim vprašanjem. Izbrana tema se je ugodno povezovala s problematiko 17. zasedanja v Brnu 1983 in 18. zasedanja v Beogradu 1984.

Referati so upoštevali rezultate dosedanjih raziskav v obeh državah, izhajali iz študija virov in prinesli vrsto novih spoznanj. Diskusija je pokazala potrebo globlje študija nekaterih problemov in je ponovno poudarila potrebo širokega uveljavljanja komparativne metode pri študiju zajetih pojavov. Glede na znanstveno vrednost prebranih referatov bo jugoslovanska stran objavila prispevke deloma v Zgodovinskem časopisu, deloma v Časopisu za zgodovino in narodopisje.

Komisija je priporočila naslednje teme za prihodnja zasedanja: 1990; splošne in specifične poteze protifašističnega in narodnoosvobodilnega gibanja narodov Češkoslovaške in Jugoslavije 1933—1945, 1991; protifevdalna in heretična gibanja na ozemlju Češkoslovaške in Jugoslavije, 1992; vloga šolstva v razvoju narodov Češkoslovaške in Jugoslavije. Za naslednja leta prihaja v poštev tema: predstave narodov Češkoslovaške in Jugoslavije drugega, o drugem in o sosedih (eno ali dve zasedanji).

France Kresal

23. ZASEDANJE ČEŠKOSLOVAŠKO-JUGOSLOVANSKE ZGODOVINSKE KOMISIJE

23. zasedanje češkoslovaško-jugoslovanske zgodovinske komisije je bilo v Brnu na rektoratu Univerze J. E. Purkyne. Na češkoslovaški strani so sodelovali: Vladislav Št'astný, predsednik sekcije, Kveta Kučerová, podpredsednica sekcije, Ladislav Hladký, tajnik sekcije, Josef Harna, Milan Krajčovič in Miroslav Šesták, vsi stalni člani sekcije. Poleg njih so z referati sodelovali še: akademik Miloš Tomčík, Pavel Cibulka, Ladislav Deák, Zdenek Deyl, Ivan Dorovský, Michal Eliáš, Vladimira Grycová, Olga Kotíková, Viktor Kudelka, Martin Nechvátal, Arnošt Skoupý. Z jugoslovanske strani so sodelovali: France Kresal, predsednik jugoslovanskega dela sekcije, Orde Ivanoski, Tomislav Kraljačić, Hrvoje Matković, stalni člani sekcije, z referati pa so še sodelo-

vali: akademik Blaže Ristovski, Ivan Katardžijev, Zoran Lakić, Milan Vukmanović, Janko Prunk, Jure Perovšek, Eva Holz. Zasedanje se je začelo v ponedeljek 9. 10. 1989 ob 14. uri s slavnostnimi govori predsednika češkoslovaškega dela komisije Vladislava Št'astnega in gostitelja Lubomira Slezáka. V imenu jugoslovanskega dela komisije je prisotne pozdravil France Kresal. Ob tem so objavili tudi personalne spremembe, ki so se zgodile v tem letu. Mesto tajnika češkoslovaškega dela komisije je prevzel Ladislav Hladký, ki je nadomestil dolgoletnega zaslužnega tajnika Miroslava Šestáka. Nikola Petrović je skoraj dve desetletji, od leta 1970, vodil jugoslovansko sekcijo. To svoje delo je opravljal z veliko zavzetostjo in požrtvovalnostjo. Zasedanje mu je izreklo posebno zahvalo za velike zasluge pri uspešnem delu komisije. Novi predsednik jugoslovanskega dela komisije je France Kresal z ljubljanskega Inštituta za sodobno zgodovino. Tema 23. zasedanja je bila: Kulturnopolitična gibanja Čehov, Slovakov in narodov Jugoslavije ter njihovi medsebojni stiki do leta 1945. Že referati, ki so bili napovedani za ponedeljek popoldne, so obljubljali veliko zanimivega pa tudi občutljivega gradiva.

Josef Harna je spregovoril v referatu Česka kultura in državna kulturna politika po letu 1918 o problemih, ki jih je na občutljivem področju kulture prinesel nastanek nove države. V začetku je bila državna kulturna politika precej liberalna, kljub temu pa se je že pojavila ideja o enotnosti obeh narodov, Čehov in Slovakov. V tem »sporu« je vse bolj prevladovala češka stran, kljub temu ali pa prav zato se je vse bolj razvijala tudi slovaška kultura, kajti zaradi razmaha masovne kulture so bile take zamisli nevarne in je bilo nujno odgovarjati nanje z delovanjem, ne pa le z govorjenjem. Referat Franceta Kresala Medsebojni vplivi socialne politike in kulture med obema vojnama je prav tako načel občutljivo temo. Tudi stara Jugoslavija se je po 1. svetovni vojni znašla pred novimi problemi in v novih razmerah, kjer je bilo potrebno marsikaj spremeniti ali pa vsaj prilagoditi. Pomembni so bili dosežki na socialnem področju, ker so ti lahko kakovostno vplivali na kulturo v najširšem smislu. Ker dr. Magdalenove ni bilo, je njen referat Kulturna politika češkoslovaške države na področju slovaškega šolstva v medvojnem obdobju 1918—1939 prebral Ladislav Deák. Tudi v tem referatu je bilo govora o tem, da nova oblast ni priznala dveh narodov in dveh jezikov, pač pa je govorila o češkoslovaškem narodu in jeziku kot o enoti. Slovaška se je poleg tega znašla še pred poskusi pritiskov madžarizacije, kajti madžarska iredenta je bila v prvih povojnih letih dokaj močna. Vse to je vplivalo tudi na zasedbo učiteljskih mest. Akademik Blaže Ristovski je v prispevku Nacionalni program Makedonskega kluba v Beogradu leta 1902 spregovoril o problemih pri oblikovanju makedonskega naroda. Za razumevanje nacionalnih in političnih problemov makedonskega naroda pred 1. svetovno vojno je potrebno razumevanje in poznavanje nacionalnih in političnih programov v drugi polovici 19. stoletja. Zanimiva je bila reakcija v Srbiji na program lista Loza, še preden je sploh izšel. Ideologi gibanja so zaradi prepovedi delovanja odšli v Petrograd in tam postavili osnove makedonske akademije. Ideje tega gibanja so se nadaljevale še v čas med obema vojnama. Vladimira Grycová je v prispevku Spremembe v upravi (vodstvu) češkega šolstva po letu 1918 predstavila novosti, ki jih je bilo treba uvesti v šolstvu, ki ga je bilo treba prilagoditi novi republikanski ureditvi. Ob koncu vojne so bili prepričani, da se bo uveljavila demokracija, da bo prišlo do ocepitve cerkve od šole. Ob tem je nastalo vprašanje, kako uvesti moraliko. Verouk naj bi učili laiki ali pa naj ga sploh ne bi bilo. Zagovarjali so enotno osnovno šolo, ki naj bi bila obvezna za vse. Vprašanje pa je bilo, kdaj naj se začne srednja šola. Referat je tako zajel probleme osnovne, srednje in visoke šole (tudi univerze). Po končanih referatih je sledila obsežna in bogata diskusija. Pomembnejše misli, ki so se v njej izoblikovale, bi lahko strnili v mnenje, da dosedanja dela naštevajo le fakta, da ob vsej obsežni in zelo občutljivi problematiki manjka neko obče gledanje, ki bi povezovalo psihološko ozadje ob nastanku slovanskih držav z ekonomskimi problemi, kulturno zgodovino in vsemi drugimi elementi, da bi končno lahko govorili o neki zaokroženi sliki tega pomembnega časa. Drugi problem, ki se je pokazal pri oblikovanju Češkoslovaške in Jugoslavije, je bilo porajanje različnih nacionalizmov, ki so sicer nastali iz podobnih vzrokov (prizadevanje večinskega naroda, da si podredi druge), imeli v času med obema vojnama različno usodo, so pa na nek način vplivali na vzdušje v državi. Poseben problem je bilo vprašanje šolstva in vprašanje malih narodov ali narodnih manjšin po 1. svetovni vojni. Prvi dan konference sta predsedovala Vladislav Št'astný in France Kresal.

V torek 10. 10. se je zasedanje začelo ob 9. uri. Predsedovala sta Kveta Kučerová in Hrvoje Matković. Zasedanje je začel Arnošt Skoupý z zanimivim referatom Problemi koncepcije in realizacije češkoslovaško-jugoslovanskih kulturnih stikov v 20. in 30. letih. Sledil mu je referat Ivana Katardžijeva Programski politični cilji makedonskega revolucionarnega gibanja med obema vojnama. Michal Eliáš je v svojem prispevku Sodelovanje Matice slovaške s kulturnimi ustanovami Jugoslavije v letih 1919—1945 predstavil najprej probleme, pred katerimi se je Matica znašla po vojni. Po eni strani je nanjo pritiskalo meščanstvo, po drugi strani pa je morala pomagati,

ker je bilo v tem obdobju občutno pomanjkanje šol. Pojavljal se je tudi problem čehoslovakizma. Matica se je morala ukvarjati z vsemi dejavnostmi na področju kulture; od izdajanja knjig do gledališča in opere. Podpirala je narodno emancipacijo in obenem igrala tudi integralno vlogo. Idejo o slovanskem sodelovanju je razumela na demokratičen način, ne pa tako, da bi vse strpali v eno vrečo. Naslednji referent Milan Krajčovič je v svojem delu Začetki organizacije manjšinske kulture Slovakov v Vojvodini (1918—1919) spregovoril o položaju Slovakov na tem ozemlju ob koncu 1. svetovne vojne. Pomagali so pri razbijanju Avstro-Ogrske in se s to opredelitvijo priključili Srbom in Hrvatom v boju proti monarhiji. Tomislav Kraljačić je z referatom Sarajevski časopis Pregled o kulturnem dogajanju na Češkoslovaškem med obema vojnama predstavil zelo zanimivo področje, kako je neki jugoslovanski časopis gledal na dogajanje v prijateljski deželi. Časopis je bil v 30. letih protifašističen, levo usmerjen, sodelovali so dopisniki iz domovine in tujine, kar mu je dajalo določeno širino. Zvesto je spremljal dogajanja na Češkem, posebno ob pripravah na vojno. Poročal pa je tudi o vplivu čeških kulturnih razmer na razmere v Jugoslaviji. Zdenek Deyl je predstavil delo in pomen Plečnika v referatu Josip Plečnik — primer sodelovanja čeških in jugoslovanskih arhitektov in umetnikov. V glavnem je bilo govora o tem, kaj in koliko je Plečnik naredil za Prago. Temu je sledil Jure Perovšek z referatom Kulturna politika jugoslovanskega unitarizma pri Slovencih (1918—1920). Tudi pri nas se pojavljajo zahteve po popolnem zlitju, nastane nekakšen jugoslovanski asimilacijski program, Jugoslovanska demokratska stranka pa je bila glavna nosilka tega. Na ta referat se je navezal referat Janka Prunka Kulturna politika Sodobnosti (1933—1941). Diskusija je bila preložena na popoldanski del zasedanja.

Popoldanski del se je začel ob 14. uri, predsedovala sta Miroslav Šesták in Orde Ivanoski. Najprej je bil na vrsti akademik Miloš Tomčik, ki je v referatu Nekaterere paralele v slovaški in jugoslovanski medvojni literaturi spregovoril o skupni problematiki literature malih narodov. Sledil je referat Viktorja Kudelke Zlati vek sodelovanja. Češkoslovaško-jugoslovanski odnosi v medvojnih letih 1918—1939. Mednarodne razmere so bile v tem času še najbolj v znamenju ognja in meča, delo proti tem pritiskom je bilo podobno tako v Jugoslaviji kot na Češkoslovaškem. Ivan Dorovský je misli tega referata dopolnil s prispevkom Snovatelji v zgodovini češkoslovaško-jugoslovanskih odnosov v medvojnem času, ki so bili doma v obeh deželah. Predvsem je poudaril vlogo in pomen Otona Berkopca. Eva Holz je z referatom Vidnejši kulturno-politični delavci češkega rodu na Slovenskem v času med obema vojnama nadaljevala to temo. Zoran Lakić je z referatom Narodnoosvobodilna vojna in revolucija v partizanski pesmi prekinil to celoto. Spregovoril je o kulturnoumetniškem delovanju med vojno, o tem, da so na tem področju sodelovali tudi uveljavljeni kulturno-umetniški delavci. Izdajali so časopise, zbirke pesmi, opremljene tudi z notami. K prejšnji tematiki, ki je zajemala sodelovanje in dopolnjevanje na kulturnem področju med obema vojnama, je poslušalce privedel referat Milana Vukmanovića Vplivi Čehov in Slovakov na gospodarski in kulturni razvoj Bosanske Krajine med obema vojnama. Pomemben je bil vpliv češkega in slovaškega kapitala, pa tudi kulturno sodelovanje. Martin Nechvátal je v prispevku Jugoslovani in ustvarjanje češke kinematografije pred letom 1939 nakazal poskus kozmopolitizma pri malih narodih. Na Češkem sta postala slavna Ita Rina (Ida Kravanja) in Zvonimir Rogoz. Podrobneje je o kulturnem sodelovanju med Slovenci in Čehi spregovorila v svojem referatu Perspektive študija češko-slovenskih odnosov v likovni umetnosti Olga Kotiková. Govorila je predvsem o sodelovanju in vplivanju na področju slikarstva, kjer sta s slovenske strani igrala pomembno vlogo zlasti Mesesnel in Stele. Od upodabljaajočih umetnikov sta na oblikovanje češke umetnosti vplivala brata Šubic, po prvi svetovni vojni pa oba Kralja, Pilon, Maleš in drugi. Po referatu je sledila precej burna diskusija. Predlagali so, da bi bilo zelo primerno, če bi en simpozij posvetili češkoslovaško-jugoslovanskim odnosom, kajti iz referatov tega dne se je videlo, kako se razmere tu in tam dopolnjujejo in kako polagoma izginjajo bele lise, vendar je to za sedaj le na posameznih področjih; potrebni bi bili še prispevki, ki bi osvetlili tako delovanje posameznikov, ki so živeli in delali v obeh deželah, potrebno bi bilo podrobnejše primerjanje nastajanja nacionalizma v eni in drugi državi in primerjanje in raziskovanje idej o enotnem narodu, o t. i. čehoslovakizmu na Češkoslovaškem in o unitarizmu v Jugoslaviji, za kar sta dala zelo dobro iztočnico na jugoslovanski strani referata Prelovska in Prunka, na češki strani pa referati Harne, Grycove, Krajčovića in Deáka.

V sredo 11. 10. se je zasedanje prav tako začelo ob 9. uri. Predsedovala sta Milan Krajčovič in Tomislav Kraljačić. Ladislav Deák je v referatu O političnih bojih jugoslovanskih študentov v Pragi na začetku 30. let spregovoril o dovolj zanimivi tematiki, kajti spori med jugoslovanskimi študenti na Češkoslovaškem, ki so bili politično zelo različno opredeljeni, od konservativcev do liberalcev, so bili globoki in obsežni. O jugoslovanskih študentih na Češkoslovaškem, predvsem v Brnu, je spregovoril tudi Pavel Cibulka v referatu Dejavnost jugoslovanskih visokošolskih študentov v Brnu v medvojnem času. Značilno je, da so študirali predvsem na tehniki; med študenti je

bil kar precejšen delež študentov iz Slovenije. Organizirali so se v skupine, medse pa niso sprejemali Židov, tako, da so ti morali ustanavljati svoje organizacije. V referatu je naveden tudi odstotek študentov, ki so študije uspešno zaključili. Hrvoje Matković je v svojem referatu Politična dejavnost dr. Ante Trumbića v jugoslovanski državi predstavil to zanimivo in problematično osebnost, ki je dala pečat določenemu, in to precej težavnemu obdobju pri oblikovanju in utrjevanju jugoslovanske države. Zasedanje je zaključil referat Ordeta Ivanoskega Tito o osvobodilni borbi makedonskega naroda. Najprej je spregovoril o težavah pri oblikovanju makedonskega naroda, ki se ni mogel osnovati niti ob koncu 19. niti v začetku 20. stoletja, razdrobljen je ostal tudi po 1. svetovni vojni. Moral je nadaljevati borbo za svojo samobitnost, v komunističnem gibanju je videl in našel edino možnost za svoje konstituiranje. Nato se je začela diskusija, ki se je najprej vrtela okoli makedonskega problema, okrog vprašanja, kako določiti število makedonskih študentov v svetu, če niso smeli uporabljati svojih priimkov. Tako je diskusija spet pripeljala na nedorečeno vprašanje unitarizma v Jugoslaviji in čehoslovakizma na Češkoslovaškem. Obe gibanji imata nekaj skupnega, namreč to, da sicer govorita o enakopravnosti narodov in jezikov, si pa večinski narod le prizadeva prevladati na vseh področjih. Teoretično bi na primer morali Čehi znati slovaško in obratno in bi morali biti tudi učbeniki temu primerno prirejeni, v praksi pa se je vse bolj uveljavljala češčina, in bili so celo poskusi, da bi slovaščino degradirali na raven folklore. To je nato privedlo na diskusijo o učbenikih in na idejo o medsebojni primerjavi le-teh tako v medvojni Češkoslovaški kot v stari Jugoslaviji.

V zaključnem delu sta se oba predsednika Vladislav Štastný in France Kresal zahvalila vsem sodelujočim. Govora je bilo tudi o tem, da bo 24. zasedanje jugoslovansko-češkoslovaške zgodovinske komisije naslednje leto v Črni gori, tema pa Značilnosti protifašističnega in narodnoosvobodilnega gibanja narodov Češkoslovaške in Jugoslavije.

Zborovanje češkoslovaško-jugoslovanske komisije je bilo že tretjič v Brnu. Splošno mnenje je bilo, da komisija dobro dela, saj se ji je posrečilo že 23 let zapovrstjo pripraviti dovolj zanimiva zasedanja, obenem pa se je v diskusiji pokazalo, da je na razpolago še izredno veliko prav tako zanimivih tem. Na zborovanju prav tako ni bila zanemarjena družabna stran prireditve. Tako je 10. 10. ravnatelj Ustavu slavistiki CSAV doc. dr. Lubomir Slezák priredil slavnostno večerjo v čast jugoslovanskim zgodovinarjem. 11. 10. popoldne je bil pri njem tudi sprejem. 12. 10. je bila strokovna ekskurzija v Narodni kulturni spomenik Mikulčice, kjer so udeležencem predstavili velikansko delo, ki so ga opravili arheologi. Udeležence ekskurzije je nato vodila pot naprej čez zanimivo moravsko pokrajino v dvorec Lednice in nato še v regionalni muzej v Mikulovu, kjer je posebno poudarjena zbirka o vinarstvu in vinogradništvu. Odpadel pa je del ceremoniala, ki je bil doslej posvečen družbenopolitičnim strukturam.

Eva Holz

NOVE METODE V ZGODOVINOPISJU ALI PO SOL NA SOLNOGRAŠKO

(Salzburg 17. — 26. 9. 1989)

Če hočemo razumeti in razložiti preteklo **družbeno stvarnost**, moramo v prvi vrsti rekonstruirati procese njenega nastajanja, potrjevanja in spreminjanja, hkrati pa vedeti, da družbena stvarnost nastaja v interakcijskem odnosu, t. j. na podlagi intersubjektivnega delovanja njenih akterjev, točneje skozi njihovo ozavešanje (reduciranje, tematiziranje) oziroma njihovo vsakokratno interpretacijo preteklega in sedanjosti. Ali rečeno drugače, tako kot je to formuliral že Droysen; predmet zgodovinske vede ni abstraktna preteklost, temveč ostanki preteklosti oziroma spomini na preteklost.

Zato tudi zagovorniki »objektivne hermenevtike«, s tem, ko znova poudarjajo, da je prvotno delovanje, konkretni dogodek, na podlagi katerega je nastalo neko pričevanje, nepreklicno minil, nimajo namena odkrivati že znanega, temveč opozarjajo na pomanjkljivost določenih neopozitivističnih principov sodobne historične interpretacije. Sprašujejo se namreč, ali je mogoče zaobiti stališče, po katerem je predmet zgodovinarjevega proučevanja v prvi vrsti samo »zapisnik« oziroma »protokolirano delovanje«, ¹ artikulirano v jezikovno objektivirani obliki, in prezreti dejstvo, da le tako pojmovan »tekst« s svojo objektivno strukturo lahko predstavlja izhodišče in verifikacijsko merilo znanstvene interakcije...

¹ Hans-Georg Soeffner: *Statt einer Einleitung: Prämissen einer sozialwissenschaftlichen Hermeneutik*, zbornik Beiträge zur einer empirischen Sprachsoziologie, Narr, Tübingen 1982, str. 14.